

LES TEULES PINTADES, UN PATRIMONI IMPORTANT

Quimeres de joventut compartides

En Homenatge a Antoni Vicens Castanyer

Lluís Castaldo

RESUM

L'any 1960 l'amic Antoni Vicens i jo mateix Lluís Castaldo, publicàvem conjuntament un article al Setmanari *Sóller* ("Un elemento decorativo en la vivienda rural mallorquina") en el qual evidenciàvem el desconeixement i el tracte poc acurat que es donava a una manifestació popular tan específica de la nostra Vall; acompanyàvem els nostres arguments amb un detall numèric de tots els voladissos que poguérem localitzar; per desgràcia molts s'han fet malbé. Posteriorment altres acreditades firmes han coincidit i reafirmat les nostres inicials observacions, i coincideixen que és un patrimoni original que val la pena protegir, estimar i respectar.

Amb motiu de les noces de diamant del Setmanari *Sóller*, 1885-1960; Antoni Vicens i jo mateix, tots dos llicenciats de feia molt poc temps, ell en Lletres i jo en Belles Arts, vàrem prendre consciència d'una manifestació que adornava els carrers de la vall de Sóller i de Fornalutx, que per la seva originalitat valia la pena donar a conèixer o de qualche manera evidenciar que era un

patrimoni molt interessant i que valia la pena protegir i conservar.

Posteriorment altres estudiosos coincidien en el mateix, el 1966 Josep Mascaró Pasarius n'aporta nova informació (*Corpus de Toponimia de Mallorca 1967*) en la qual fa present que no era exclusiu de la serra de Tramuntana.

El 1977, el nostre amic Jaume Coll, des de la base dels seus extensos coneixements, amplia la perspectiva de propagació a àrees molt més allunyades de l'espai immediat de la nostra illa, i resol una qüestió fonamental.

L'interès pel tema també va atreure el posicionament d'altres estudiosos, com l'àrabista Jaume Busquets, que a Binissalem va poder localitzar dades, que es remunten a 1541, amb lloances al Déu Musulmà (*No hi ha més Déu que Allah, Mahoma és el profeta de Déu*) encara que per la data, 1541, no deixa de ser molt curiós que nosaltres en localitzéssim una a Fornalutx de 1560 (*implorant una protecció a Sant Sebastià*).

Finalment l'historiador Guillem Rosselló Bordoy ha completat un bon documentat estudi editat en un preciós llibre l'any 2007, patrocinat per diverses entitats, entre elles Educació i Cultura del Govern Balear: *Les Teules del Claustre de Sant Bonaventura a Lluçmajor*, on, per primera vegada, es valora i es contempla el tema amb ciència i profunditat.

No obstant això, el consistori de Fornalutx, encapçalat per Jaume Albertí, ha donat també mostres oportunes de protecció a aquest important llegat.

Seria llarg i pesat descriure la relació de voladissos decorats que vàrem anotar i descriure en aquell article publicat en el *Sóller* l'any 1960, ja que incloïem tota la Vall.

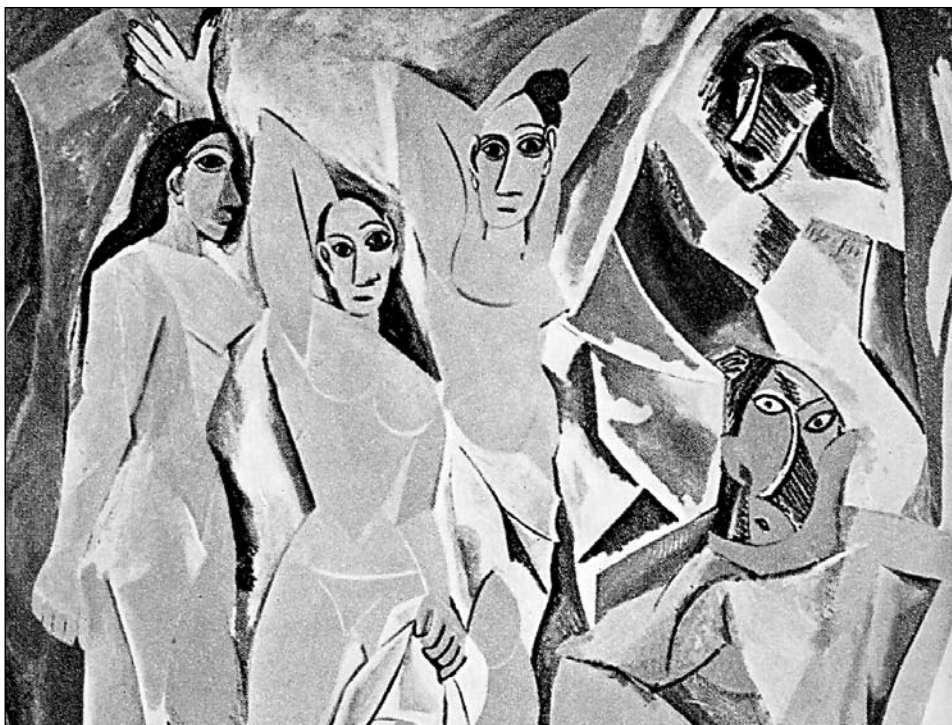
Encara que amb pocs mitjans, vàrem tenir l'oportuna col·laboració desinteressada d'un altre amic, en Joan Deià, que fa molt poc temps ens ha abandonat, i que sempre voluntariós ens cedí els objectius fotogràfics que ara en aquest moment ens permetran, sense haver d'aixecar el cap, admirar –en una petita mostra– el significat d'aquest singular llegat.

Per suposat que qualsevol punt de vista proporciona sempre un interès molt particular, sobretot si ve avalat per tan qualificats i meritoris professionals, el tema en qüestió pot tenir una visió ben diferent quan es contempla des de la parcel·la de cada un d'ells, que precisament no és la que en Toni Vicens i jo volíem ressaltar. Per tant, i vista la doble oportunitat de participar en el record i reconeixement de l'amic, aprofit per a refrescar la idea que ens va dur a escriure aquell article de ja fa 50 anys.

Férem una extensa recopilació de totes i cada una de les volades que vàrem poder localitzar dins la nostra vall de Sóller, Fornalutx, Biniaraix, Berabassi, detallant-ne la tipologia, la temàtica en general, vegetal, geomètrica i inclou la traducció d'algunes inscripcions d'invocació proteccionista. També donàvem pautes per entendre el procediment seguit per a la seva realització. **Però no era res de tot això el que realment ens motivava a cap dels dos!**

Llegiré lletra per lletra el text, que descriu molt bé quina era la nostra intenció: *“És difícil esbrinar els noms dels artesans que feren aquests dibuixos, els llocs de procedència i les causes que motivaven aquesta espontània manifestació artística... però el que és important en aquest cas és l'obra i no l'autor...”* I a una altra part veníem a dir: *“Però sigui quin sigui el dibuix o el procés, totes aquestes*

Les senyoretes d'Avinyó.

imatges estan lligades entre si per una gràcia ingènua i infantil. Els peixos, els homes fumant en pipa, els cavalls, els lliris, tenen l'encant del nostre folklore i són els mateixos personatges de les nostres rondalles o dels nostres betlems. En això precisament es fonamenta la seva bellesa i el seu interès. Perquè són creacions del nostre poble, criatures vives del nostre esperit poètic... És curiós que l'art de la nostra època, confusa i complicada, senti tan profund interès per les manifestacions d'allò infantil i primitiu. Serà per ventura per mor que la gràcia de l'Art, com l'altra gràcia és exclusivament posseïda pels que contenen un cor d'infant."

Si un coneix el llarg i sinuós camí que ha recorregut la Història de l'Art sap molt bé que des de principis del s. XX fins a aquest darrers temps, el descobriment i coneixement que aportaran els antropòlegs, els arqueòlegs, els viatgers respectuosos d'altres comunitats, els grans descobriments científics i polítics i les posteriors exposicions que feren al Museu de l'Home, de París, conegut com a "Trocadero", varen ser decisives per descobrir un nou i esperançador camí que revolucionaria l'art del s. XX: amb motiu d'una exposició

d'art africà Picasso el 1907 ens surt en un canvi radical de la pintura: “Les senyoretes d'Avinyó”.

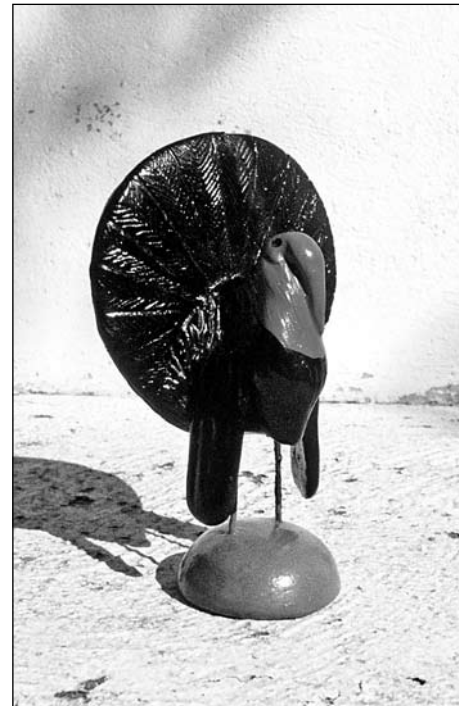
Curiosament, un any abans 1906, Wilhelm Worringer, l'ideòleg d'un emergent grup d'artistes alemanys, dins el mateix museu “Trocadero” es fonamentava en l'aproximació cap a l'art primitiu i l'artesanania i va sortir la famosa tesis: “*Abstraccion y Naturaleza*”. Pocs anys després, l'any 1910 va sortir la primer pintura abstracta, moviment encapçalat per Kandinsky.

Però no és necessari anar tan enfora en la nostra justificació. Tenim entre nosaltres un exemple claríssim amb el nostre recent Fill Adoptiu de Sóller (i jo li afegiria a més d'adoptiu Il·lustre!): Joan Miró. Tots sabeu que fins fa molt pocs anys, aquestes figuretes populars anomenades siurells no tenien altra funció que ser regalades als nostres nins per la festa de l'Àngel, igual que aquest pastoret de betlem (l'indiot), ara convertits en peces de museu. En carta que Miró l'any 1918 escriu al seu amic Ràfols, quasi al mateix temps que poden observar aquests siurells al fons de la fotografia del seu estudi, li deia: “*Trasplantem l'home primitiu a la ultramoderna Nova York... Ja n'hi ha prou de núvols ploraners...*” referint-se a la pintura dominant en aquells temps.

Miró ha estat l'home que més ha aprofundit en la necessitat de recobrar el vigor i l'espontaneïtat del passat,

Revista del grup “Der Blaue Reiter” –el cavall blau– i aquarel·la de Kandinsky.

Indiot.

basta recordar aquella famosa frase: “*L’art està en decadència des de l’època de les cavernes*”.

Però tots aquests manifestos no eren retòrica de paraules sinó l’expressió d’una profunda convicció, que enriquida per la seva gran sensibilitat el col·loca com una destacada figura de la pintura universal.

És ben possible que no tengués constància de l’existència de les teules pintades, ja que en les nostres llargues converses no se’n parlà mai. En canvi, em va dir una cosa sorprenent que mai no he vist publicada a cap llibre (*que la gran afició que sempre ha tingut per l’escultura va néixer de veure com Clotilde Fibla –esposa de Sebastià Junyer Vidal– que estinejaven a Llucalcari, agafava un pedra de torrent, una arrel erosionada per la mar, li donava dos cops i la convertia en una escultura. Ell mateix que Joan Prats deia del seu amic Joan Miró: “Jo agafo una pedra d’antera i sempre és una pedra, l’agafa en Miró i és una escultura, és un Miró”*).

Si tornam a allargar la mirada cap a un article que el nostre amic Antoni Vicens escrivia el 1961, amb motiu d’una exposició a les galeries Costa de Palma, comprovarem que, encara que tenint en compte la seva extrema mesura i sensatesa de tota la vida, demostrava en aquest escrit de joventut una rebel·lia inusitada, –tenint en compte la mentalitat de Mallorca en aquell temps– deia: “*Vull dir també que no faig amb això cap assaig de crítica literària ja que estic completament convençut que aquesta activitat literària mancava completament de sentit*” El seu pessimisme i la nostra convicció d’aquells moments ens du a dir que les lletres, la literatura, el màxim a què poden aspirar és a fer el “butlletí oficial”. En el seu article continuava escrivint: “*L’hàbit assumit per la inèrcia del públic, incloent també la d’alguns crítics, als quals el menyspreu i el desinterès resulten més fàcils que un honrat esforç per comprendre un fenomen que els sorpren, i exigeixen que les Arts Plàstiques es limitin a una exclusiva imitació d’aquelles formes de la naturalesa que són més fàcilment comprensibles...*” naturalment també i en aquesta ocasió coincidia en els “nuvolats” que 40 anys abans tant irritaven Miró.

Però retornant al tema de les teules, que és el que realment ens preocupa, és evident que, des d'aquella primera avaluació que férem Antoni i jo, implicades dins un context dels anys 60, moltes d'aquelles representacions plàstiques no motivaven el més mínim interès ("Això és cosa des moros..."). Des de llavors molts de voladissos s'han fet malbé i són irrecuperables. El desconeixement que es tenia com a mínim en el caire artístic, antropològic, històric, folklòric... era un element documental, digne de protegir, respectar i conservar, com un pergami d'arxiu amb alt valor documental. A Sóller s'ha descuidat completament, mentre que a altres pobles de Mallorca molt menys dotats en teules pintades han entès que per tots els mitjans s'havia de fer un esforç per protegir-los i conservar-los. Prenguem model de Fornalutx, Lluçmajor, etc. Com a mínim fent un arxiu fotogràfic avui disposem de molts mitjans per retratar, i almanco amb un llibre de sorprenents imatges com han fet a Lluçmajor, quedaria constància del que no hem sabut conservar.

7 de Novembre de 2008.

